

Politik a právník Nándor Bernolák (1880–1951)

Ivan Halász

*Univerzita pre verejnú službu, Fakulta štátovedy a medzinárodných vzťahov
Spoločenskovedné výskumné centrum Budapešť
Kontaktný e-mail: Halasz.Ivan@tk.hu*

Politician and Lawyer Nándor Bernolák (1880–1951)

Abstract:

The article deals with the life and political views of Ferdinand/Nándor Bernolák, who was the rector of the new university in Debrecen before the First World War. He later served as Minister of Social Affairs in the conservative government of István Bethlen. N. Bernolák was born in Banská Bystrica and his family was of Slovak ethnic origin, but he and his brothers were of Hungarian nationality. Bernolák was a professor of penal law and a prominent member of the Hungarian conservative and Christian nationalist political wing, however, he spent only two years in parliament and government. After his political career, he worked as a lawyer in Budapest and sometimes represented his clients in very sensitive cases. He also worked as a private lecturer at the University of Budapest. N. Bernolák published mainly on penal law and legal theory. His son was an official in the Prime Minister's Office from the 1930s to the late 1940s. The life and political career of N. Bernolák is a good example to present the career of a Hungarian lawyer in the complex and sensitive 20th century.

Key words: catholic confession; national assembly; *numerus clausus*; politics; university

Kľúčové slová: katolicizmus; národné zhromaždenie; *numerus clausus*; politika; univerzita

Financování: The work was implemented in the framework of project No. TKP2020-NKA-09, financed by the Thematic Excellence Program 2020 from the National Research Development and Innovation Fund.

DOI: 10.14712/2464689X.2023.7

Nándor Miksa (Ferdinand Maximilian) Bernolák (1880–1950) bol v prvej polovici 20. storočia významným uhorským a neskôr maďarským právnikom, univerzitným pedagógom a konzervatívnym politikom. Na jeho živote a odbornej dráhe je možné plasticky predstaviť rozličné peripetie, ktorými prešla maďarská spoločnosť a jej stredná trieda v komplikovanom 20. storočí. Rovnako to platí pre právnu vedu, praktickú advokáciu a zároveň pre tradične dramatický vzťah právnikov-odborníkov k politike. N. Bernolák, žijúci vo veľmi hektickej dobe, sa totiž nikdy nevyhýbal citlivým politickým otázkam. Zaujímavé sú aj národnostné, predovšetkým slovenské súvislosti jeho rodiny a širšieho príbuzenstva.

Detstvo a rodina

N. Bernolák sa narodil v Radvani neďaleko Banskej Bystrice, kde na miestnom gymnáziu absolvoval stredoškolské štúdiá. Pochádzal z mnohohodetnej katolíckej rodiny. Spolu ich bolo desať súrodencov, ale nie všetci sa dožili dospelého veku. Jeho otec Ján/János Bernolák (1827–1893) bol v rokoch 1848/1849 dôstojníkom kossuthovskej revolučnej (tzv. honvédskej) armády, ktorá bojovala proti Habsburgovcom. Začínal ako poručík a v časoch kapitulácie pri Világoši bol už stotníkom, čiže kapitánom. Matka sa za slobodna volala Karolina Walter (1843–1912). Zomrela pri Budapešti, kam pravdepodobne prišla na starobu za svojimi deťmi. Bernolákov otec Ján pochádzal z Oravy, ktorá bola pôvodným rodiskom rozvetvenej bernolákovskej rodiny. Narodil sa v obci Orávka v rodine úradníka. Neskôr absolvoval gymnázium a právnickú akadémiu. Pôvodne pôsobil ako stoličný úradník na Orave, potom pracoval v Nitrianskej stolici, neskôr v Peštianskej stolici a v Hon-te. Tu bol v rokoch 1861 až 1865 okresným slúžnym.¹ Od roku 1879 pôsobil v Banskej Bystrici ako vedúci mestskej finančnej kancelárie.² O jeho smrti sa v roku 1893 objavila krátka správa v celoštátnych novinách *Vasárnapi Újság (Nedel'né noviny)* z 5. februára 1893. Správa uviedla jeho povolanie, vek (66 rokov) a vojenskú hodnosť z obdobia kossuthovskej revolúcie.³ Posledný fakt neprekvapuje, Bernolák otec totiž bol do konca života aktívny v spolkoch honvédskech veteránov.

Nándor nebol medzi svojimi súrodencami jediný, kto urobil celoštátnu kariéru. Jeho o dvadsať rokov starší brat János (Ján) (1860–1925) ako dôstojník pomáhal vybudovať logistiku a zásobovanie uhorskej domobrany (honvédskech plukov) a neskôr sa stal generálom. Vojenskú kariéru si zvolil aj Károly (Karol) (1870–1951), ktorý taktiež slúžil v uhorskej domobrane, aktívne sa zúčastnil prvej svetovej vojny a svoj život dožil v maďarskom Miskovci (Miskolc). Brat Béla (Vojech) (1875–1954) bol zasa najprv účtovníkom uhorských štátnych železiarní v Podbrezovej, neskôr pôsobil vo viacerých podobných závodoch po celom Uhorsku. Nakoniec sa usadil v Budapešti, kde aj zomrel. Bol autorom viacerých patentov a návrhov, ktoré sa využívali pri stavbe železníc a telefónnych sietí. Na začiatku 20. storočia napísal aj publikáciu o uhorskom železiarstve. Brat Máté (Matúš) (1869–1938)

¹ Viz: *János Bernolák*. [online]. Dostupné na: <<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyok-es-fohadnagyok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/b-F8/bernalak-janos-2E6/>>. [cit. 17. 07. 2022].

² HORVÁTH, P. Potomstvo jednej bernolákovskej rodiny zo Slanice. *Biografické štúdie*, 1993, roč. 20, s. 93–116, pozri s. 97–98.

³ *Vasárnapi Újság*, 1893, Évf. 40, No. 6, s. 102. [online]. Dostupné na: <<http://epa.oszk.hu/00000/00030/02031/pdf/02031.pdf>>. [cit. 17. 07. 2022].

sa stal lekárnikom v Budapešti, ale neskôr sa usadil v obci Pestszentlőrincz pri hlavnom meste, kde nakoniec aj skončil. Tu bol aktívnym účastníkom miestneho katolíckeho a meštianskeho spoločenského politického života. Zasadal v miestnom zastupiteľstve a jeden čas bol aj virilistom na župnej úrovni.⁴ Kálmán (Koloman) vyštudoval filozofickú fakultu v Budapešti, kde potom pôsobil ako profesor a neskôr riaditeľ dievčenského gymnázia Márie Terézie.⁵ Vedecký výskum realizoval hlavne v oblasti fyziky (optiky) a matematiky. Taktiež po sebe zanechal viacero dôležitých publikácií.⁶ O sestre Karolíne je zatiaľ k dispozícii menej informácií, pravdepodobne bola totiž ženou v domácnosti.

N. Bernolák sa oženil s Erzsébet Antalfy Zsíros, ktorá po matke pochádzala z Jedlicovskej rodiny. Spolu mali dve deti – syna Jenő a dcéru Erzsébet. Rodinu v roku 1925 postihla tragická udalosť – v dôsledku dlhotrvajúcej choroby zomrela ich mladšia dcéra Editke. Staršie deti sa dožili dospelého veku. O synovi bude podrobnejšie ešte reč neskôr.

Bernolákovci oddávna (presnejšie povedané od 16. storočia) žili v Oravskej stolici, ale nie všetky vetvy tejto rodiny patrili medzi zemanov. Podľa slovenského historika Pavla Horvátha, ktorý sa podrobne venoval rodokmeňu tejto pre Slovákov tak významnej rodiny, hlavným rodinným sídlom bola dnes už neexistujúca obec Slanica. Pôvod bernolákovskej (vtedy ešte brnuľovskej) rodiny je zdokumentovaný od 16. storočia, keď sa objavili na hornej Orave. Ich predkov správa oravského zámku poverila zakladaním nových dedín v dovtedy neobývaných častiach regiónu. Jeden z predkov pred rokom 1560 priviedol ako šoltýs do Slanici nových osadníkov, ktorí tam potom zapustili korene. Spomedzi nich sa do zemianskeho stavu ako prvý vyšvihol Matej Brnuľa (Matthias Brnula aliter Szlaniczky). Došlo k tomu počas panovania Leopolda I. v roku 1681. Išlo o relatívne zámožného obchodníka s poľskou soľou. Z tejto vetvy pochádzal aj neskorší jazykovedec Anton Bernolák, ktorý bol pravdepodobne Matejovým pravnikom. Táto vetva však viac-menej vymrela na začiatku 19. storočia.⁷

Postupne sa však začali spoločensky emancipovať aj nezemanské vetvy rodiny s koreňmi v Slanici. Z pohľadu danej štúdie bola dôležitá tá jej časť, ktorá svoj pôvod odvodzovala od Jána Bernoláka narodeného v roku 1768. Ján mal s manželkou spolu 12 detí. Išlo o relatívne vzdelaného človeka, ktorý dbal o to, aby jeho synovia dosiahli aspoň stredoškolské vzdelanie. Najstarší syn Ján (1789–1849) sa stal obchodníkom s plátnom a farbiarom v obci Orávka. Jeho syn (znovu) Ján (1827–1893) bol otcom Nándora Bernoláka a jeho súrodencov. Tento Ján Bernolák už vyštudoval právo na kráľovskej akadémii v Prešporke a potom sa zamestnal vo verejnej správe. Do zemianskeho stavu však koncom 19. storočia nebol ešte povýšený on, ale jeho strýko Karol/Károly (1807–1889), ktorý sa priženil do spišskej šľachtickej rodiny Mariássyovcov. Vzdelaním bol právnik a pôsobil ako banský sudca. Jeho synovia zväčša žili v Budapešti a v Košiciach, kde urobili vojenskú a úradnícku kariéru. Ich šľachtický predikát „de Haraszi“ bol odvodený od sídla rodičov manželky

⁴ Viz: *Gyógyszerészek Lőrincen – Haraszi Bernolák Máté*. [online]. Dostupné na: <<http://muzeum18ker.hu/aktualitasok/>>. [cit. 17. 07. 2022].

⁵ Viz BERNOLÁK, K. (szerk.). *Mária Terézia leánygimnázium értesítője az 1933–1934. iskolai évről*. Budapest: Kiadta az Iskola Igazgatósága, 1934.

⁶ STAAR, G. *Simonyi Károly-díjak 2004*. [online]. Dostupné na: <<https://www.termvil.hu/archiv/szamok/tv2004/tv0411/dij.html>>. [cit. 17. 07. 2022].

⁷ HORVÁTH, P. Novšie poznatky o počiatkoch a osudoch rodiny Bernolákovcov. *Historický časopis*, 1992, No. 1, s. 34–36.

v Chrašti nad Hornádom, teda v Haraszte. Panovník ho povýšil do šľachtického stavu v 1879 a oprávnil ho používať už spomínaný predikát „de Haraszt“ (alebo po maďarsky Haraszi).

Hoci jeho príbuzní zo strany brata Jána nemali so spomínanou východoslovenskou obcou nič spoločného, keď panovník povýšil do šľachtického stavu synov a dcéry bývalého honvédskeho stotníka Jána/Jánosa Bernoláka, aj oni dostali predikát „de Haraszt“. Nándor a jeho súrodenci mohli tento predikát vo svojom priezvisku používať od roku 1905.⁸ Vtedy panovník povýšil do šľachtického stavu za vojenskej zásluhy Nándorových bratov Jánosa a Károlya, ale toto povýšenie sa vzťahovalo aj na ostatných súrodencov.⁹ Nándor bol preto takpovediac prvogeneračným zemanom-šľachticom s armálesom vydaným cisárom a kráľom Františkom Jozefom len niekoľko rokov pred koncom monarchie.

Štúdiá a vedecko-pedagogická kariéra

N. Bernolák po absolvovaní banskobystričského gymnázia vyštudoval právo na univerzite v Budapešti, ale v rámci študijných pobytov, ktoré podporovali rozličné štátne štipendiá, mal možnosť navštíviť aj nemecké, talianske a francúzske univerzity (Lyon, Neapol, Paríž, Rím a Turín). Paralelne navštevoval aj niektoré kurzy na druhej uhorskej univerzite v Kluži (Cluj Napoca, Kolozsvár). Od októbra 1900 po september 1901 bol aj poslucháčom univerzity v Berlíne. Tamojší pobyt mal na neho asi najväčší vplyv.¹⁰

N. Bernoláka od začiatku zaujímalo predovšetkým trestné právo. Tento záujem potom poznačil celý jeho život. Prvú vedeckú publikáciu uverejnil v roku 1902, jej témou bola kasačná žiadosť. Svoju prvú monografiu napísal o problematike recidivistov. Postupne spoznal všetky nové smery a koncepcie v rámci trestného práva. Po ukončení právnických štúdií sa na krátky čas zamestnal v justícii, ale v roku 1906 ho povolali na ministerstvo spravodlivosti, kde pracoval na legislatívnom oddelení. V jeho rámci aktívne participoval na prvej veľkej novele uhorského trestného zákonníka. Po odchode z ministerstva začal v roku 1908 prednášať na košickej právnickej akadémii. Jeho pedagogický profil sa okrem trestného práva vzťahoval aj na trestné procesné právo a právnu teóriu.¹¹

N. Bernolák sa v roku 1911 habilitoval v Budapešti a v Košiciach ho potom vymenovali za riadneho profesora. Okrem výuky sa intenzívne venoval aj sociálnym problémom študentov. Zaujímala ho predovšetkým kriminalita mladistvých a preto sa zapojil do vtedy vznikajúceho patronátneho (patronage) hnutia. Aktívny bol aj v rozličných katolíckych spolkoch. V roku 1911 sa ako reprezentant Uhorska zúčastnil medzinárodného kongresu súdov pre mladistvých v Antwerpách.¹²

V roku 1913 kráľ N. Bernoláka vymenoval za sudcu budapeštianskeho kráľovského súdu, ale jeho mentor, minister Jenő Balogh ho znova povolal na ministerstvo spravodlivosti, kde sa zaoberal predovšetkým kodifikáciou právnych noriem o trestnom práve mladistvých. Medzitým vznikla tretia uhorská univerzita v Debrecíne (Debrecen). N. Bernolák

⁸ KEMPELEN, B. *Magyar nemesi családok*. 2. kötet. Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1911.

⁹ HORVÁTH, Novšie poznatky o počiatkoch a osudoch rodiny Bernolákovcov, s. 48–49.

¹⁰ SOÓS, I. – SZABÓ, B. Haraszi Bernolák Nándor. Büntetőjogász – népjóléti miniszter – ügyvéd. In: SZABÓ, B. – MADAI, S. (szerk.). *A Debreceni Tudományegyetem jogász rektorai. (1915–1947)*. Debrecen: Debreceni Egyetem Jog- és Államtudományi Intézet, 2002, s. 11–12.

¹¹ Tamže, s. 13–14.

¹² Tamže, s. 14–15.

sa tu v auguste 1914 stal riadnym profesorom trestného a trestného procesného práva. Do armády bol odvedený ako domobranca, ale minister obrany ho – spolu s viacerými miestnymi pedagógmi – oslobodil spod povinnosti skutočnej vojenskej služby.

V roku 1915 ho jednohlasne zvolili za druhého rektora novej univerzity. Zaujímavé bolo hlavne to, že sa aktívny katolík N. Bernolák stal rektorom univerzity v centre uhorského protestantizmu, resp. kálvinizmu. Nový rektor mal dobré kontakty s kálvinistickou aj s katolíckou cirkvou. Tento zaujímavý fakt (katolík na čele univerzity v protestantskom prostredí) malicióznym spôsobom v jednom zo svojich novinových článkov spomenul aj najväčší maďarský symbolistický básnik a zároveň politický novinár Endre Ady.¹³

Politická dráha po rozpade Uhorska a po revolúcii

N. Bernolák sa pred prvou svetovou vojnou nevenoval straníckej politike a celkovo nebol politicky aktívny. Jeho život vyplnila predovšetkým odborná a pedagogická kariéra spolu s rodinou, ktorú si založil ešte v tomto pre neho veľmi plodnom období. Obrat priniesla až prvá svetová vojna a predovšetkým rozpad starého Uhorska. N. Bernolák sa totiž s týmto faktom vyrovnával len veľmi ťažko. To isté platilo aj pre radikálne spoločenské a politické zmeny, ktoré sa začali v dôsledku demokratickej a potom socialistickej revolúcie. Netreba zabudnúť, že počas celého svojho života N. Bernolák zastával predovšetkým konzervatívne postoje.

V školskom roku 1917/1918 bol N. Bernolák dekanom právnickej fakulty. To znamenalo, že v nasledujúcom (kľúčovom) školskom roku bol prodekanom a zostal aj členom univerzitného senátu. V revolučnom období, ktoré nastalo po októbri 1918, sa sociálne cítiaci, ale politicky konzervatívny N. Bernolák viackrát konfrontoval s novými silami a tendenciami. Robotnícka rada v Debrecíne preto už vo februári 1919 (teda ešte pred marcovým prevzatím moci radikálnymi socialistami) žiadala jeho demisiu.¹⁴

V 1919 sa N. Bernolák v rámci univerzity pokúsil presadiť protest voči tomu, že dekan teologickej fakulty pozdravil vo svojom stanovisku vyhlásenie Maďarskej republiky rád v marci 1919. Potom mal ešte konflikt s demokratickým dekanom právnickej fakulty Marcelom Mártonffym. Nakoniec ho revolučné orgány v apríli zatkli a odviekli do Budapešti, kde bol väznený až do júna. Prepustili ho však ešte pred pádom diktatúry proletariátu.

Po návrate do Debrecínu pokračoval vo svojich osobných protestoch. Vtedy boli v meste už rumunské vojská, s ktorými mal taktiež spory, lebo občas protestoval voči ich konaniu. Dokonca cez jedného anglického lekára o ich konaní informoval mierovú konferenciu. Rumuni ho preto v decembri 1919 tri dni pred Vianocami na niekoľko hodín internovali. Nakoniec sa však vyhol vojenskému súdu. Keď po odchode rumunskej armády vo februári 1920 do mesta vstúpila Horthyho Národná armáda „kresťansko-národne spoľahlivého“ N. Bernoláka vymenovali do univerzitnej previerkovej komisie a nakoniec ho podobne zmýšľajúci miestni občania požiadali, aby sa ako kandidát Strany kresťansko-národného zjednotenia zúčastnil volieb do Národného zhromaždenia za miestny volebný obvod. Spomínaná strana reprezentovala hlavne konzervatívne a zväčša aj antisemitské mestské stredné vrstvy.

¹³ Tamže, s. 16–17.

¹⁴ Tamže, s. 17–21.

N. Bernolák začal svoju krátku, ale intenzívnu politickú kariéru v jednokomorovom Národnom zhromaždení, ktoré malo za úlohu konsolidovať pomery v krajine a celkovo stabilizovať nový kresťansko-národný politický režim. Na jeho čele stál ako dočasná hlava štátu admirál Miklós Horthy. N. Bernolák na pôdu parlamentu vstúpil o niečo neskôr ako väčšina jeho členov, ktorá bola zvolená už začiatkom roku 1920. Poslanci z oblastí, ktoré sa dostali pod kontrolu Horthyho Národnej armády až na jar 1920 boli totiž volení v doplňujúcich voľbách, v závislosti od intenzity a rýchlosti reintegrácie ich regiónu.

V prvých mesiacoch N. Bernolák po svojom júnovom zvolení pôsobil ako obyčajný, ale inak veľmi aktívny poslanec. V tejto pozícii sa preslávil hlavne ako jeden z autorov pozmeňujúcich návrhov k neslávne známemu zákonu o *numerus clausus* pre židovských študentov na uhorských univerzitách.¹⁵ Zákon číslo XXV. z roku 1920 oficiálne deklaroval, že študenti jednotlivých národností majú byť na univerzitách zastúpení proporčne veľkosti svojej národnosti. Zákon zároveň židovskú komunitu prehlásil za národnosť, čo bolo novinkou v dovtedajšom uhorskom verejnom práve, ktoré vychádzalo z toho, že židia predstavujú skôr konfesiu. Zákon bol totiž namierený predovšetkým voči židovským študentom, ktorí boli nadpriemerne zastúpení na uhorských – vtedy už maďarských – univerzitách. Bol to jeden z prvých antisemitských zákonov v povojnovej Európe, ktorý vyvolal veľkú odozvu aj na Západe. Vyjadroval predovšetkým nálady tzv. kresťansko-národných stredných vrstiev, ktoré sa obávali konkurencie zo strany židovských stredných vrstiev a boli pod silným vplyvom povojnových revolučných udalostí. Antisemitizmus začal dominovať celému verejnému diskurzu a charakterizoval predovšetkým spomínané stredné vrstvy. Nakoniec tento proces stupňovania antisemitských nálad vyústil do tragických udalostí počas druhej svetovej vojny a do holokaustu.

Pôvodný vládny návrh zákona predložený ministrom náboženstva a školstva Istvánom Hallerom bol podstatne miernejší, ale v legislatívnom procese ho poslanci začali sprísňovať a radikalizovať.¹⁶ Klauzulu, že proporcia študentov na univerzitách má podľa možnosti zodpovedať proporcii ich národnostnej skupiny v rámci celkovej populácie, navrhol v mene skupiny poslancov práve N. Bernolák. Na Bernolákov pozmeňovací návrh sa dokonca odvolávala aj dôvodová správa k novele celého zákona z roku 1928, ktorá pod vplyvom britskej vlády a rozličných vplyvných židovských organizácií radikálne zmiernila antisemitskú dikciu zákona. N. Bernolák sa od tohto zákona nikdy nedištancoval a aj neskôr mal dobré vzťahy s jeho hlavnými iniciátormi a predkladateľmi. Išlo predovšetkým o biskupa Ottokára Prohászku zo Stoličného Belehradu (Székesfehérvár) a vtedajšieho ministra náboženstva a kultu I. Hallera.

N. Bernolák k tejto téme v Národnom zhromaždení vystúpil s relatívne dlhým prejavom 3. septembra 1920. Hoci sa ohradil voči obvineniu z antisemitizmu, jeho prejav vychádzal z vtedy populárnych myšlienok o neopodstatnenej židovskej prevahe na maďarských univerzitách a v rámci slobodných povolání, ako aj o negatívnej úlohe osôb židovského pôvodu v povojnových revolučných udalostiach. Taktiež spomenul ekonomickú kriminalitu počas prvej svetovej vojny. N. Bernolák nespravodlivo zdôrazňoval, že židovská mládež bola menej zastúpená v armáde a na fronte. Principiálne odmietal liberalizmus,

¹⁵ MONORI, Á. A numerus clausus és a magyar katolikus sajtó 1919-1920. *Médiakutató*, 2003, nyár (leto), s. 1–7.

¹⁶ GÁL, Cs. S. A Numerus clausus törvény (1920: XXV. tc.). *Huszadik Század*, 2008, december, 1, s. 1–2.

ktorý považoval za príčinu väčšiny problémov tých čias. Sám sa označoval predovšetkým ako sociálne citiaci kresťanský politik.

N. Bernolák vo svojom prejave vychádzal z premisy, že každé – aj národné alebo rasové – spoločenstvo má právo brániť sa pred nadvládou iných skupín. Maďarská inteligencia, v rámci ktorej pred vojnou získali výrazné pozície práve vzdelaní židia, podľa neho nezohrala pozitívnu úlohu počas vojnových rokov. Zároveň po vojne bolo podľa jeho názoru potrebné zabrániť tomu, aby sa zbytočne vytvárala vrstva nezamestnanej a frustrovanej inteligencie. Pre tieto príčiny považoval zavedenie *numerus clausus* na univerzitách a vysokých školách za opodstatnené. Chcel týmto spôsobom dosiahnuť vyvažovanie židovského vplyvu. Na vysoké školy by mali byť prijímaní len takí schopní študenti, ktorí by boli aj národne spoľahliví a na primeranej morálnej úrovni. Okrem toho chcel zaviesť národnostné a etnické kvóty pre prijímanie nových študentov.¹⁷ Tento krok bol skutočne namierený proti židovským študentom a v diskusii to rečníci ani netajili.

N. Bernolák sa občas pokúsil zmierniť tón svojho prejavu a vzťah židov k vzdelaniu viackrát označil za pozitívum, ktoré by mali od nich prevziať aj kresťania. Učiť by sa mali aj vzájomnej solidarite. Poslanec pripustil, že počas revolúcie nepochybili len kolegovia a študenti židovského pôvodu, ale aj mnohí kresťania. Intelektuálne zameranie židov N. Bernolák považoval skôr za nasledovaniahodnú vlastnosť, ale zároveň v ňom videl aj zárodok rozličných problémov, hlavne keď sa spojí s filozofickým a praktickým utilitarizmom. V prejave viackrát konkrétne spomenul, ktorých kolegov, vysokoškolských pedagógov a intelektuálov¹⁸ považoval za pôvodcov povojnového chaosu a defetizmu. Prejav bol inak primeraný duchu vtedajšej doby a verejnému diskurzu maďarskej radikálnej a konzervatívnej pravice.

N. Bernolák zároveň v sebe nezaprel počas prejavu ani vysokoškolského pedagóga a bývalého rektora. Občas spomenul svoje staršie sociálne iniciatívy zamerané na podporu chudobných študentov (napríklad sociálne internáty, lacnejšie stravovanie a podobne). Zásadne odmietal, aby do prijímacieho konania vstupovali študenti. Takéto snahy sa totiž objavili zo strany radikálne-pravicových študentských spolkov. Tieto iniciatívy N. Bernolák zásadne nechcel pripustiť. Vo svojom prejave sa viackrát venoval aj takým otázkam, ktoré priamo nesúviseli s *numerus clausus*. Vedeniu krajiny a školstva napríklad odporučil ako pozitívny vzor formu anglických univerzitných kolégiumov (college) a vrátil sa k svojej starej téme – k boju proti ignorovaniu prednášok zo strany študentov. Posilňovať chcel hlavne semináre, ale apriori neodmietol ani prednášky. Voči absenciám bojoval inak už aj ako debrecínsky rektor a ešte predtým košický pedagóg. Podobne propagoval aj myšlienku doškoľovania už praktizujúcich právnikov (osobitne v justícii), čo tiež bola už jeho predvojnová téma.¹⁹

Pri týchto návrhoch však netreba zabudnúť na to, že N. Bernolák bol predsa len vodcovskou osobnosťou a hovorcom približne päťdesiatčlennej skupiny poslancov, ktorí podporovali sprísnenie vládneho návrhu zákona v diskriminačnom a antisemitskom duchu. Mnohí poslanci se pritom nehrnuli do prijímania tohto zákona, ktorý bol nakoniec prijatý

¹⁷ A Nemzetgyűlés 97. ülése 1920. szeptember hó 3-án, pénteken. *Nemzetgyűléai Napló, IV. kötet*. Budapest: Pesti Könyvnyomda, 1920, s. 182–184 a s. 188.

¹⁸ Zaútočil hlavne na Gyulu Piklera, ale aj na Oszkára Jásziho, Zsigmonda Kunfiho atď.

¹⁹ A Nemzetgyűlés 97. ülése 1920. szeptember hó 3-án, pénteken. *Nemzetgyűléai Napló, IV. kötet, op. cit.*, s. 182–189.

len 57 poslancami zo 164. Pravda, proti hlasovali len siedmi poslanci, ale mnohí sa radšej nedostavili na zasadnutie. To znamená, že na tento sporný zákon nakoniec nehlasovala ani polovica všetkých poslancov.²⁰

V druhej dôležitej symbolickej otázke tých čias zastával N. Bernolák pozitívnejšie stanovisko. Išlo o znovuzavedenie trestu palicovania najprv len pre osoby, ktoré predražovali svoj tovar a neskôr aj pre iné kategórie previnení. N. Bernolák ako kresťanský politik a trestný právnik od začiatku odmietal tento represívny krok. Osobitne veľký ohlas vyvolalo jeho odborne erudované vystúpenie na pôde Národného zhromaždenia proti rozšíreniu tejto možnosti 26. augusta 1920. Nespochybnil dobré úmysly predkladateľov a dokonca návrh neoznačil ani za útok voči modernému svetu a humanizmu. V prípade telesných trestov poznamenal, že ani súdobá trestnoprávna veda nezastáva jednoznačné stanovisko. Svoj odmietavý postoj zdôvodňoval poznatkami z kriminológie a trestného práva. Hlavné však odmietal, aby sa zákonodarný zbor v takejto citlivej otázke nechal unášať náladami ulice. Tie síce občas v legislatívnom procese možno zohľadniť, ale určite nie vo sfére trestného práva, kde ide o život, slobodu a česť ľudí.²¹ Spochybnil aj užitočnosť zbytočne krutých trestov v procese znižovania kriminality, lebo väčšina páchatel'ov sa domnieva, že ich čin nikdy nebude objavený a vyšetrený. Sám seba pritom vôbec nepovažoval za stúpenca mierneho trestného práva. Vychádzal však z toho, že zločin nepramení len zo zlej a nenapraviteľnej osobnosti páchatel'a, ale vždy ide o súbeh viacerých okolností a faktorov. Preto ani hrozba telesného trestu pravdepodobne neodradí väčšinu páchatel'ov od ich činu, podobne ako je tomu aj v prípade trestu smrti. Na druhej strane ide o neľudský trest, ktorý zbytočne poníži a zhanobí trestanú osobu. Týmto sa zásadne líši od trestu odňatia slobody, ktorý nemá takéto priame ponižujúce dôsledky. Tu N. Bernolák spomenul svoje vlastné väznenie počas existencie Maďarskej republiky rád. Nakoniec ako argument spomenul ešte aj príklad z domácej právnej histórie. Uhorské trestné právo totiž v starších časoch nedovoľovalo aplikovať telesné tresty v prípade šľachticov a tzv. honoráciarov, teda vzdelaných ľudí. Išlo vždy len o trest pre poddaných. Nakoľko ľudia na začiatku 20. storočia podľa N. Bernoláka žili už v podmienkach právnej rovnosti, nebolo by vhodné, aby znovuzavedením takéhoto trestu aj prípadne dotknutého šľachtica ponížili na úroveň niekdajších poddaných. To by totiž nebolo v súlade s „prirodzeným vývinom maďarského práva“. Vždy treba nižšie spoločenské vrstvy pozdvihnúť na úroveň tých vyšších, a nikdy nie naopak.²²

Inak vo svojom prejave sa N. Bernolák veľa venoval aj svojej obľúbenej otázke kriminality mladistvých, kde taktiež odmietol telesné tresty. Nerozumel ani tomu, prečo chcela novela zákona napríklad palicovaním trestať krivé svedectvo, ale nie krivé obvinenie, alebo prečo chceli predkladatelia takýmto spôsobom trestať len páchatel'ov falšovania súkromných dokumentov a nie aj falšovateľov verejných listín? Podobne nerozumel tomu, prečo by nemal byť taktó potrestaný aj vykonávateľ potratov? Tu však skôr išlo o praktické nezrovnalosti a nelogické kroky, ktoré nevedel nevyužiť vo svojej argumentácii. Podstatne dôležitejším bol jeho posledný zásadný argument, podľa ktorého znovuzavedenie telesných trestov bude mať negatívny psychologický dopad nielen na potrestané osoby, ale aj

²⁰ NAGY, P. T. A numerus clausus történetéhez. *Magyar Pedagógia*, 1985, 2, s. 185.

²¹ A Nemzetgyűlés 92. ülése 1920. augusztus 26-án, csütörtökön. *Nemzetgyűléai Napló, IV. kötet, op. cit.*, s. 34–35.

²² Tamže, s. 35–37.

na vykonávateľov týchto trestov, prípadne na celú spoločnosť, ktorá si zvykne na takéto tresty a novu zhrubne. Podľa N. Bernoláka netreba podporovať ďalšie zhrubnutie, zosurovenie (inak povedané brutalizáciu) spoločnosti, ktorá aj bez toho v mnohom zhrubla už v dôsledku svetovej vojny a udalostí, ktoré po nej nasledovali.²³

Od ministra spravodlivosti preto namiesto takýchto návrhov očakával skôr kodifikáciu väzenských predpisov a to, aby pokračoval v ceste, ktorú nastúpil veľký právny reformátor 19. storočia Ferenc Deák. Zachrániť by podľa rečníka bolo potrebné predovšetkým státisíce detí, ktoré sa v dôsledku vojny, alkoholizmu a správania svojich rodičov dostali do problémov, ale určite nie palicovaním. Väčšinou totiž ide o siroty a polosiroty hrdinov, ktorí za svoju vlasť bojovali na frontoch prvej svetovej vojny.²⁴

Od 14. apríla 1921 do 16. júna 1922, čiže viac ako rok bol N. Bernolák ministrom práce a sociálnych vecí vo vláde grófa Istvána Bethlena. Tu sa znovu prejavilo jeho konzervatívne sociálne cítenie. Počas jeho ministrovania totiž vznikol celoštátny fond zdravotného poistenia pre úradníkov, vydali nariadenie o liečebných kúrach pre úradníkov a pripravili návrhy zákonov, ktoré sa mali postarať o vojnových invalidov, siroty a vdovy padlých.

O návrat do poslaneckých lavíc sa N. Bernolák pokúsil ešte raz a to v roku 1924 počas doplňujúcich predčasných volieb v západomaďarskom meste Ráb (Győr). Išlo o priemyselné mesto s dobre organizovanou sociálne-demokratickou stranou, ktorá tu predstavovala veľkú výzvu pre tzv. kresťansko-národný meštiansky prúd. O mandát bojovali traja relevantní kandidáti – Géza Malasits vo farbách opozičnej sociálnej demokracie, Károly Chalupka ako predstaviteľ viac-menej liberálnej miestnej Remeselníckej strany a Nándor Bernolák za kresťanských socialistov, ku ktorým mal ideologicky najbližšie. Letné voľby vyvolali veľkú (dokonca celoštátnu) pozornosť a do mesta prišli za svojich kandidátov agitovať vedúce osobnosti jednotlivých prúdov vtedajšej politiky. N. Bernoláka napríklad okrem vodcu kresťanských socialistov Miklósa Griegera (inak katolíckeho kňaza pôvodom z Kremnice) podporila aj prvá žena v maďarskom parlamente Margit Slachta pôvodom z Košíc, ktorá sa do parlamentu tiež dostala v roku 1920 ako predstaviteľka kresťansko-národných (prevažne katolíckych) síl.²⁵

Obaja protikandidáti kritizovali N. Bernoláka za jeho úlohu v procese prijatia zákona o *numerus clausus* na vysokých školách, ako aj za nedostatočné sociálne reformy počas jeho ministrovania. N. Bernolák zase bránil svoje pôvodné parlamentné iniciatívy a sľuboval ochranu malých samostatných existencií a verejných zamestancov. Propagoval aj autonómiu robotníckeho poistenia a existenciu práva na štrajk. Vzdelávanie malo byť podľa neho taktiež zreformované v kresťansko-národnom duchu. Sľuboval aj ochranu práce žien a rozšírenie zdravotného poistenia na širšie vrstvy pracujúcich. Volebný boj medzi „cezpoľným“ N. Bernolákom a miestnym vzdelaným úradníkom G. Malasitsom so západnými kontaktami a demokratickým programom sa veľmi vyostřil. Pre voľby a hlavne ich termín vo všedný (t. j. pracovný) deň došlo dokonca až k parlamentným interpeláciám. Nakoniec voľby vyhral tesnou väčšinou kandidát sociálnej demokracie.²⁶

²³ Tamže, s. 38–39.

²⁴ Tamže, s. 40.

²⁵ SZALAI, A. Nemzetgyűlési választások Győrben 1922 és 1925 között. *Arrabona*, 2012, 50, No. 1, s. 148–149.

²⁶ Tamže, s. 149–150.

Po odchode z veľkej politiky sa N. Bernolák už nevrátil do justície a ani na katedru v Debrecíne. Zostal len súkromným profesorom na univerzite v Budapešti a živil sa predovšetkým ako advokát. Venoval sa hlavne trestnoprávnym veciam. Bol aj členom niekoľkých kresťanských spoločenských organizácií. Napríklad sedel vo vedení Zväzu kresťansko-socialistických odborov. Občas sa však jeho advokátske meno vyskytlo aj v škandalóznom kontexte.

Slovenské súvislosti v živote Nándora Bernoláka

Banská Bystrica je v súčasnosti centrom stredného Slovenska, kde však okrem väčšiny Slovákov v minulosti žili aj početní Nemci a menej početní Maďari. Miestne gymnázium bolo v polovici 19. storočia preto určité obdobie trojjazyčné. Počas detstva malého Nándora to však už neplatilo. V meste sa ale len ťažko dalo žiť bez znalosti slovenčiny. Okem toho bernolákovská rodina mala korene na Orave na úplnom severe starého Uhorska a dnešného Slovenska. Tento regionálny kontext je zaujímavý hlavne preto, lebo N. Bernolák vedel po slovensky a mal do konca svojho života určité slovenské kontakty. Boli medzi nimi dokonca aj formálne pozície.

N. Bernolák bol napríklad v medzivojnovom období po ukončení svojej aktívnej politickej kariéry predsedom Uhorsko-krajinského slovenského vzdelávacieho spolku. Tento spolok vznikol v roku 1885 z iniciatívy viacerých hornouhorských učiteľov (Béla Radvánszky, Béla Grünwald, Michal alebo Mihály Zsilinszky), ktorí s jeho pomocou chceli eliminovať slovenské národné snahy označované pojmom panslavizmus a viac pripútať Slovákov k uhorskej štátnej myšlienke. Z tohto dôvodu dostali aj majetok, ktorý zostal po rozpustení Matice slovenskej v roku 1875. Išlo v zásade o maďarizačnú organizáciu, ktorá však chcela svoju činnosť vyvíjať s pomocou uhorsko-vlasteneckých publikácií v slovenskej reči.²⁷

Spolok svoju činnosť na Slovensku prerušil po rozpade sterého Uhorska, ale v Maďarsku existoval naďalej. Aktivizovali sa v ňom hlavne Slováci, ktorí aj po roku 1918 zostali na maďarských územiach. V roku 1934 napríklad vydal v redakcii novinára Karola Csecotku alebo skôr Čečotku (1867–1944) antológiu slovenských básnikov z druhej polovice 19. storočia.²⁸ K tejto knihe N. Bernolák napísal úvod, v ktorom zdôraznil tisícročné spolužitie Maďarov a Slovákov v rámci Uhorska: „V duševných plodoch slovenských básnikov nachádzame početné prejavy tisícročného spolužitia s maďarským národom, ospevujú slávu a žialia nad trpkosťami jeho. Všetky tieto dva národy spoločne bojovaly, spoločne stúpaly do výšky a spolu aj upadly, aby znovu sa pozdvihnúc, zase sa staly závažnými činiteľmi v živote ľudstva. Dostatočné je tu poukázať na slovenské piesne z doby

²⁷ Viz: *Magyarországi tot közművelődési egyesület*. [online]. Dostupné na: <<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/m-1120C/magyarorszagi-tot-kozmuevelodesi-egyesulet-11522/>>. [cit. 17. 07. 2022].

²⁸ CSECSOTKA, K. (zost.). *Anthologia zo slovenských básnikov r. 1847–1900. Sväzok I*. Budapešť: Uhorsko-krajinský vzdelávacie spolok slovenský, 1934. Antológia začala prezentáciu slovenských básnikov Jánom Hollým a Karolom Kuzmánym. Jána Kollára medzi nich totiž ešte nezadala. Boli tu uvedené aj básne Ľudovíta Štúra a Jozefa Miloslava Hurbana, podobne ako aj väčšina slovenských romantikov. Z neskorších básnikov sa sem dostali diela Daniela Bacháta, Svetozára Hurbana Vajanského, Pavla Országha Hviezdoslava, Ondreja Bellu, ako aj niekoľko básní neznámych autorov. Na konci diela boli umiestnené piesne z doby Rákocziho bojov, potom z obdobia kossuthovského boja za slobodu Uhorska a nakoniec „prostonárodné piesne slovenské“.

Rákócziho ako aj na piesne z doby boja o slobodu v r. 1848–49, ktoré vznikli na ústach slovenského ľudu a svedčia o jeho neohraničenej oddanosti a láske ku spoločnej vlasti uhorskej.²⁹ Podľa Bernolákovho názoru Trianon násilne rozdelil oba národy, čo malo vplyv aj na činnosť už polstoročie existujúceho spolku: „Ačkoľvek trianonská mierová smluva slovenský ľud násilne rozdvajila a tak aj účinkovanie nášho spolku obmedzila na užší kruh, zato ale aj v týchto užších hraniciach usilujeme sa s tou istou láskou, jako sme to predtým robili, povznášať ďalej záležitosť slovenskej kultúry.“³⁰ Inak text podpísal svojim menom v slovenskej podobe ako Ferdinand Bernolák. Svoju pozíciu definoval ako „býv. uh. kráľ. minister a predseda Uhorsko-krajinského vzdelávacieho spolku slovenského“.³¹

Jeho syn Jenő (Eugen) Bernolák (1909–1997) po skončení štúdií začal svoju úradnícku kariéru v roku 1935 na národnostnom a menšinovom oddelení úradu ministerského predsedu.³² Tu pôsobil aj počas druhej svetovej vojny, ale nakoľko nebol ochotný zložiť prisahu vernosti po krajne-pravicovom puči Strany šípových krížov (tzv. nilašov) z 15. októbra 1944, bol odvolaný. Nová vládna moc ho v roku 1945 krátko po oslobodení reaktivovala a naďalej pôsobil ako úradník vlády. Od roku 1945 sa ako odborník zúčastňoval na rokovaniach odbornej komisie, ktorá pripravovala za Maďarsko mierové rokovania.³³ Zúčastnil sa aj na prípravách rokovaní o československo-maďarskej výmene obyvateľstva. Vtedy začal učiť na právnickej fakulte.³⁴

Tu treba spomenúť jeden zaujímavý fakt. Na právnickej fakulte v Budapešti začali pod vplyvom geopolitických okolností v medziobdobí rokov 1945–1949 fakultatívne vyučovať nielen sovietske právo, ale aj právo niektorých susedných štátov. Už v školskom roku 1946/1947 si mohli poslucháči práva zapísať do indexu aj predmet *České právo a slovenské právo*, z ktorého sa o rok neskôr, teda v školskom roku 1947/1948 stalo *Československé právo*. Tento predmet vo forme tzv. malého kollégia vyučoval práve ministerský úradník Jenő Bernolák.³⁵

Svoju právnickú kariéru však nádejný pedagóg čoskoro musel ukončiť. Po roku 1949 bol totiž ako politicky nespoľahlivý štátny úradník suspendovaný. Neskôr sa úspešne uplatnil vo sfére vodohospodárstva. V roku 1990 sa dokonca stal aj čestným členom Maďarskej hydrologickej spoločnosti.³⁶ Počas života spolupracoval aj s Maďarským múzeom ochrany

²⁹ Tamže, s. 3–4.

³⁰ Tamže, s. 4.

³¹ Tamže, s. 5.

³² FEJÉR, L. Bernolák, Jenő. BADÓ, S. – VÍGH, G. (szerk.). *Magyar Múzeumi Arcképcsarnok*. Budapest: Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, 2002, s. 92.

³³ VINCZE, G. A székely autonómia kérdése 1945–1946, s. 227. [online]. Dostupné na: <https://adatbank.ro/html/alcim_pdf12593.pdf>. [cit. 17. 07. 2022].

³⁴ VASAS, G. Mi történt 1940. augusztus 5-én s annak folytatásaként. *REGIO*, 2015, No. 3, s. 159, pozn. pod čiarou číslo 23. [online]. Dostupné na: <https://regio.tk.hu/kozlemeny/23-evf-2015-3-szam/mi-tortent-1940-augusztus-5-en-s-annak-folytatasa-ent-vizsgalat-egy-minden-gyanu-folott-allo-tortenet-teny-ugyeben/>. [cit. 17. 07. 2022].

³⁵ SCHWEITZER, G. A „Pázmánytól“ az „Eötvösösig“. Adalékok a budapesti jogi fakultás történetéhez (1945–1950). In: *A katedrán innen és túl. Tanulmányok a jogi felsőoktatás múltjáról*. Pécs: Publikon, 2011, s. 185–207.

³⁶ FEJÉR, L. (ed.). *A Magyar Hidrológiai Társaság kitüntetettjei 1917–2017*. Budapest: MHT, 2019, s. 10. [online]. Dostupné na: <http://www.hidrologia.hu/mht/letoltes/LEXIKON_WEB.pdf>. [cit. 17.07.2022].

prírody a vodohospodárstva (tzv. Dunajské múzeum), kde mal na starosti hlavne fotografickú dokumentáciu.³⁷

Nakoľko Bernolákov syn pracoval na úrade vlády ako československý a neskôr menšinový referent, musel ku svojej práci ovládať aspoň slovenčinu, ktorú si veľmi pravdepodobne priniesol z domu, zo svojho rodinného prostredia. Politik N. Bernolák sa vo svojom verejnom odbornom a politickom živote vždy identifikoval ako Maďar, podobne ako jeho ostatní – spoločensky a kariérne veľmi úspešní – súrodenci, ale znalosť slovenčiny v rodine asi prežila aj presťahovanie sa do maďarského jazykového prostredia v Debrecíne a potom v Budapešti. Podľa tu už citovaného článku P. Horvátha: „Ostatní štyria (Karol, Vojtech, Ferdinand, a Koloman) vojnu prežili a ešte r. 1943 spoločne navštívili Slovensko pri príležitosti 50. výročia smrti otca, pochovaného v Banskej Bystrici. Všetci vedeli ešte po slovensky, hoci písali už iba po maďarsky. Vedeli tiež, že sú potomkami slanickej rodiny Bernolákovcov, z ktorej pochádzal prvý kodifikátor spisovnej slovenčiny Anton Bernolák. Roku 1943 navštívili aj Slanicu, rodisko svojho otca Orávku, ale aj všetky ostatné miesta spojené so životom a účinkovaním Antona Bernoláka (Bratislava, Trnavu, Nové Zámky). Dozvedáme sa o tom z popisu cesty, ktorý v rukopise zanechal jeden z nich, Ferdinand Bernolák (1880–1951). On sám zozbieral aj veľa pramenného materiálu o dejinách rodiny Bernolákovcov.“³⁸

Advokát a obhajca medzivojnovnej krajnej pravice

Po volebnej porážke v roku 1924 sa Bernolák úplne sústredil na svoju advokátsku prax. Venoval sa rozličným oblastiam práva od občianskeho práva až po trestné záležitosti. Publikáčne činný bol však hlavne v poslednej spomínanej oblasti. Do Debrecínu sa po roku 1921 už nevrátil, ale ako súkromný profesor právnickej fakulty budapeštianskej univerzity naďalej vyučoval trestné právo a teóriu. Občas sa jeho meno vyskytlo aj v rozličných univerzitných kvalifikačných spisoch a zápisniciach z rokovaní.

Nakoľko išlo o známu politickú osobnosť predchádzajúceho obdobia, jeho meno úplne nezmizlo ani zo stránok novín a časopisov. Malo to však pre neho aj tienisté stránky. V roku 1927 napríklad tlač informovala o tom, že polícia u neho v súvislosti s jedným sporom o dedičstvo jeho klientov vykonala domovú prehliadku. V prípade bývalých ministrov vtedajšieho kurzu to nebolo úplne obvyklé. Jeho nepriatelia ho taktiež podľa správ tlače obvinili aj z toho, že sa snažil pomôcť pre jedného svojho príbuzného neoprávnene získať titul ministerského radcu. V roku 1937 zase bolo v rámci budapeštianskej advokátskej komory voči nemu vedené disciplinárne konanie, ktoré sa začalo na základe sťažnosti príbuzných zosnulého katolíckeho biskupa Ottokára Prohászku, ktorý bol významným predstaviteľom maďarského konzervatívneho katolicizmu v medzivojnovnom období. Inak v rokoch 1920–1922 bol O. Prohászka Bernolákovým poslaneckým kolegom v Národnom zhromaždení. Pravdepodobne z tohto dôvodu poveril O. Prohászka N. Bernoláka o vykonanie jeho poslednej vôle. Na vtedajšiu dobu išlo o relatívne veľké sumy a čiastočne aj o autorské práva na diela po zosnulom. Určitú časť pozostalosti poverený N. Bernolák so súhlasom dedičov investoval do jedného podniku, ktorý však čoskoro skrachoval.

³⁷ Viz webové stránky Dunajského múzea. [online]. Dostupné na: <<http://www.dunamuzeum.hu>>. [cit. 17. 07. 2022].

³⁸ HORVÁTH, *op. cit.*, s. 49.

Disciplinárna komisia po viacerých zasadnutiach skúseného advokáta oslobodila spod obvinení a konštatovala, že postupoval v súlade s predpismi a advokátskou etikou. O tomto konaní taktiež informovala vtedajšia tlač.³⁹

Na druhej strane sa Bernolákove meno občas vyskytlo aj v spoločenských rubrikách rozličných novín a časopisov, ktoré referovali o advokátskych báloch alebo iných slávnostných podujatiach vtedajšej konzervatívnej a spoločenskej elity.⁴⁰ Jednu z Bernolákových obhajovacích rečí zaradili v roku 1928 redaktori aj do zborníka významných advokátskych a prokurátorských prejavov.⁴¹

Advokát N. Bernolák sa nevyhýbal veľkým a citlivým politickým procesom. Jedným z najznámejších takýchto procesov, v ktorom v 30. rokoch 20. storočia vystupoval ako obhajca, bol proces s vodcom hnutia maďarských kosových križiakov (kaszáskeresztesek) Zoltánom Böszörményom (občas aj Böszörményi) (1893–1945). Z. Böszörmény pochádzal zo schudobnejšej statkárskej rodiny, v roku 1919 sa pripojil k radikálnej kontrarevolúcii a v roku 1930 založil Maďarskú národnosocialistickú robotnícku stranu. Išlo o prvú organizáciu nacistického typu, ktorá v Maďarsku získala širšiu spoločenskú podporu aj v chudobnejších vidieckych vrstvách. Zakladateľ a prvý predseda strany dokonca už v roku 1931 navštívil Adolfa Hitlera. Na svojich zástavách používali straníci nacistickú svastiku v maďarských národných farbách. Neskôr to úrady zakázali a preto začali používať symbol dvoch skrížených kôš, pre ktorý stranu občas nazývali aj stranou kosových križov. Okrem radikálneho antisemitizmu bol program strany kritický aj voči latifundistickej aristokracii, čo ho urobilo relatívne populárnym na vidieku v prostredí malých roľníkov a agrárnych proletárov.

Strana bola nakoniec rozpustená po pokuse o prevrat v roku 1936. Vtedy sa jej békešská skupina pokúsila podľa vzoru Mussoliniho „pochodu na Rím“ (Marsia su Roma) zorganizovať svoj pochod na Budapešť.⁴² Jeho východiskom malo byť spomínané malé mestečko Békés na juhu Maďarska, kde vtedy žilo veľa chudobných roľníkov a remeselníkov, ktorých sa pokúsila politicky zorganizovať práve Böszörményiho strana. Proces s vidieckymi účastníkmi diletantsky pripravovaného prevratu prebehol už v júni 1936, ale súd v októbri 1937 odsúdil aj predsedu úradmi už rozpustenej politickej strany. Vyšetrovanie vtedy totiž už došlo k vedeniu celej radikálnej strany. Celý monstreproces prebiehal proti 89 členom strany a jej vedenia, ktorých okrem iného obviňovali aj z toho, že chceli útokom zobrať aj vojenské kasárne.⁴³

³⁹ Bernolák Nándornak elégtételt adott az ügyvédi kamara fegyelmi bírósága. *Prágai Magyar Hírlap*, 1937, Január 29., piatok, s. 6.

⁴⁰ Farsang. *Budai Napló*, 16. Február 1935, s. 8.

⁴¹ Pozri: Bernolák Nándor dr. védőbeszéde a gyilkossággal vádolt K. J. ügyében. In: HUBERTH, G. – MÜLLER, V. (szerk.). *Perbeszédék Gyűjteménye. Válogatott Vád- és Védőbeszédék*. Pécs: Dunántúl egyetemi nyomdája, 1928, s. 355–372. V danom prípade nešlo o politickú kauzu, ale o vraždu manželky, ktorú revolverom vykonal psychicky labilný manžel-alkoholik, ktorý si predtým prešiel peknom vojnou, svoj čin vykonal zo žiarlivosti a pod vplyvom alkoholu. Nakoniec sa páchatel sám oznámil na políciu. Súd ho odsúdil na 10 rokov väznice. Vo svojej reči sa N. Bernolák často odvolával na morálnu skazu, ktorú so sebou priniesla prvá svetová vojna a nasledujúce revolúcie, ako aj na vtedajšiu zahraničnú odbornú literatúru, ktorú dobre poznal.

⁴² Ma kezdődik 113 kaszáskeresztes összeesküvő bűnpöre. *Huszadik Század*, 1936. [online]. Dostupné na: <<http://www.huszadikszazad.hu/1936-junius/bulvar/ma-kezdodik-113-kaszakeresztes-osszeesküvo-bunpore>>. [cit. 17. 07. 2022].

⁴³ Hétfőn megkezdődött a Böszörményi-tárgyalás. *Délmagyarország*, kedd, 19. október 1937, s. 2.

Počas procesu N. Bernolák nespochybňoval právo štátnych orgánov chrániť existujúci právny a politický poriadok, ale dôkazy voči vedeniu strany sa mu zdali nepodložené. Odmietal tzv. princíp solidarnej viny a snažil sa oddeliť osobu predsedu strany od udalostí, ktoré sa začali v békešskom regióne v roku 1936. Podľa neho neexistoval dôkaz, že by Z. Böszörmény niekomu dal príkaz na útok voči úradom a vojenským kasáňňam. Nebránil teda ideológiu svojich klientov, ale postupoval ako advokát a v rámci toho sa pokúšal hlavne spochybniť výpoveď jedného z dôležitých svedkov Pétera Cs. Szabó. Dokonca žiadal, aby tohto svedka vyšetril aj lekár – odborník na ľudskú psychiku. N. Bernolák okrem toho spochybňoval aj polovojenský charakter úderiek, ktoré si krajnepravicová strana vytvorila podľa nemeckého nacistického vzoru. Jednoducho ich označoval za stranické skupiny viazané pevnejšou disciplínou, ktorých existencia sa ešte zmestila do normálneho volebného boja.⁴⁴

V súvislosti so spomínaným procesom N. Bernolák vo Viedni v roku 1939 vydal publikáciu pod názvom: *Nationalsozialismus in Ungarn : ein Zeitbild im Spiegel der Verteidigungsrede des Nándor Bernolák, gehalten im Strafprozesse gegen Böszörmény*.⁴⁵ Nebola to typicky odborná trestnoprávna kniha, ale skôr opis súdneho procesu. Druhou zaujímavosťou je, že vtedy už aj hlavný protagonistu procesu emigroval do nacistického Rakúska, kde zotrval až do konca druhej svetovej vojny. Iniciatívu prevzali iní krajnepravicoví politici.

O Bernolákovej činnosti počas druhej svetovej vojny je k dispozícii len málo údajov. Určite si však treba uvedomiť fakt, že vtedy mal už cez šesťdesiat rokov a politicky sa prejavoval len minimálne. Jeho syn Jenő pracoval na úrade vlády, po nástupe k moci Strany šípových krížov na jeseň 1944 odmietol zložiť prísahu novému krajnepravicovému režimu. Naopak, po konci vojny sa aktivizoval v rámci vládneho aparátu dočasnej vlády, ktorá sa v intenciách sovietskej moci v rámci svojich možností usilovala o demokratizáciu krajiny. Na svojom poste potom zotrval až do úplného prevzatia moci komunistami.

Voči Bernolákovi otcovi bolo v roku 1945 zahájené konanie pred budapeštianskym ľudovým súdom, ktorý mal za úlohu posudzovať aj odvolania voči výsledkom konania o spoľahlivosti. Toto konanie inak v prvej inštancii realizovala budapeštianska advokátska komora.⁴⁶ Týmto konaním však starý a skúsený advokát pravdepodobne prešiel s úspechom, lebo v koalíčných rokoch (1945–1948) potom vystupoval ako obhajca v rozličných konaniach pred ľudovým súdom. Na začiatku stalinistického obdobia bol už na dôchodku a v roku 1951 nakoniec skonal.

⁴⁴ Kaszákereztesek... Magyar Országos Tudósító, 20. októbra 1937. s. 90.

⁴⁵ BERNOLÁK, N. *Nationalsozialismus in Ungarn : ein Zeitbild im Spiegel der Verteidigungsrede des Nándor Bernolák, gehalten im Strafprozesse gegen Böszörmény*. Wien: [Druck. Ernst Pinter], 1939.

⁴⁶ HU BFL – XXV.1.b. 2880 – 1945 Ide o archívny spis z budapeštianskeho súdu, ktorý sa nachádza v Archíve hlavného mesta Budapešť. Základné údaje sú dostupné v digitálnej databáze: <<https://archives.hungaricana.hu>>.